

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I9Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Matajonov Rahimjon Akramovich

“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16

Облобердиев Жасурбек Косим угли

МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Турсунов Бекмухаммад Омонович

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34

Курпаяниди Константин Иванович

ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44

Ahmedov Shohjaxon

O‘ZBEKISTONDA CHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51

Кулибоев Азамат Шоназарович

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73

Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna

TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80

Davronov Istamxo‘ja Olimovich

МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ВАНОЛАШ USULLARI 81-86

Маматов Бахадир Сафаралиевич

ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96

Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли

КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104

Баратов Махсудали Назиралиевич

МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiakbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Тешабаева Дилфуза Муминовна, Абдухалилова Гулбаҳор Карабаевна

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Нодир Раҳматуллаев

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUIJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIIY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojidinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLIIY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaanova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA`LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI 385-391

12.00.00- Юридик фанлари

Мамасобиров Давронбек Эрназарович,
Тошкент давлат юридик университети мустақил изланувчиси,
E-mail: mamasobirovd@gmail.com

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ

Аннотация. Мазкур мақолада “ватандошлар” ва “диаспоралар” тушунчаси ва уларнинг давлат ва жамият ҳаётида тутган ўрни ҳақида муҳокама қилинади. Бундан ташқари, хориждаги ватандошлар билан ишлашда хорижий давлат амалиётида қандай истиқбол жиҳатлари кўзга кўриниши мумкинлигини билиш мумкин бўлади. Шунингдек, ватандошлар билан ишлаш бўйича қонунчилик нормаларини ишлаб чиқиш ва жорий этишда бир неча қўшни давлатларнинг ўзаро сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий муносабатларига таъсири ўрганилиб чиқилди. Айтиш жоизки, ватандошлар билан ишлаш бўйича бир қатор муаммолар мавжуд. Мазкур муаммолар аниқланиб, уларни бартараф этиш чоралар амалга оширилса, бу давлат ҳамда жамият учун бир қатор имтиёз ва имкониятлар бериши мумкинлиги мақолада келтирилиб ўтилган.

Калит сўзлар: диаспора, фуқароликни қабул қилиш, тугатиш, дифференцияланмайдиган чоралар, хориждаги ватандошларни қўллаш, миллат, туб аҳоли.

Mamasobirov Davronbek Ernazarovich,
independent applicant Tashkent State Law University,

WORK WITH COMPATRIATS: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Abstract. This article discusses the concept of compatriots, diasporas and their role in the life of the state and society. In addition, when working with compatriots abroad, it will be possible to find out what aspects of perspective can be seen in the practice of a foreign state. Also, when developing and implementing legislative norms for working with compatriots, the influence of several neighboring states on their mutual political, social and economic relations was studied. However, there are a number of problems associated with working with compatriots. However, the article mentioned that these problems can provide a number of benefits and opportunities for the state and society if measures are taken to eliminate them.

Key words: diaspora, citizenship, termination, non-differentiated measures, conversion of compatriots abroad, nationality, indigenous people.

Мамасобиров Давронбек Эрназарович,
независимый соискатель
Ташкентского государственного юридического университета,

РАБОТА С СООТЕЧЕСТВЕННИКАМИ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие соотечественников, диаспор и их роль в жизни государства и общества. Кроме того, при работе с соотечественниками за рубежом можно будет выяснить, какие аспекты перспективы можно увидеть в практике иностранного государства. Также при разработке и внедрении законодательных норм по работе с соотечественниками было изучено влияние нескольких соседних государств на их взаимные политические, социальные и экономические отношения.

Тем не менее, существует ряд проблем, связанных с работой с соотечественниками. Однако в статье упоминалось, что эти проблемы могут обеспечить ряд преимуществ и возможностей для государства и общества, если будут приняты меры по их устранению.

Ключевые слова: диаспора, принятие гражданства, прекращение, недифференцируемые меры, обращение соотечественников за рубежом, национальность, коренной народ.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N34>

Дунёда глобаллашув шароитида фуқаролик институтига давлат ва шахс ўртасидаги муносабатларнинг марказий бўғини сифатида қаралмоқда. Айниқса, ривожланган давлатларда хорижда истиқомат қилаётган ватандошларни тарихий Ватани атрофида янада жипслаштириш, турли соҳаларда фаолият юритаётган ватандошларнинг салоҳиятини жамият ва давлат тараққиётига самарали йўналтиришнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Янгиланган Конституциямизнинг 23-моддасида “Давлат хорижда яшаётган ватандошлар билан алоқаларни сақлаб қолиш ҳамда ривожлантириш тўғрисида халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ ғамхўрлик қилади” деган норма белгиланди.

Давлат жамиятсиз яшолмайди. Маълумки, жамиятнинг аъзолари гарчи давлат ҳудудида истиқомат қилмасалар-да, ўзга ҳудудларда яшаб, фаолият юритиб ҳам ўз ватанига бир қатор манфаат келтириш мумкин. Бунинг учун, албатта, тўғри сиёсат қўйилиши лозим. Мисол сифатида келтириш мумкинки, АҚШдаги яҳудийлар диаспораси ёрдамида Исроил ҳукумати узоқни кўзлаган халқ дипломатияси билан давлатни стратегик ҳамкор сифатида Яқин Шарқ минтақасида, нафақат миллий барқарорлигини, балки тараққиётини ҳам таъминламоқда. **Диаспора** (юнонча, *Diahoros* – тарқалиш) – турли сабабларга кўра ўзларининг келиб чиқиш жойларини тарк этишга мажбур бўлган инсон гуруҳларининг дунё бўйлаб тарқалиши тушунилади. Шу ўринда, ватандошлар ва диаспора тушунчалари ўртасида аниқ бир ўхшаш ва фарқли жиҳатларини белгилашга эҳтиёж юзага келади. Кундалик тушунчага мувофиқ, ватандош – ўз ватан ҳудудидан ташқарида яшаётган шахс назарда тутилади. Ватандошлар тушунчаси ҳақида филолог олимлар турли фикрлар билдиришган. Хусусан, В.Джабаров ватандошлар сифатида фақат, жамиятнинг туб аҳолиси қатламини назарда тутиш кераклигини илгари сурган[1]. Гап шундаки, ватандошларнинг давлат фуқаролигини олган, йўқотган ҳамда хорижий давлат фуқаролигини олиб икки фуқароликка эга бўлган ҳолатда ватандошларни қўллаш бўйича ҳуқуқий механизмини амалга оширишда тўсиқлар вужудга келиши мумкин.

Бундан ташқари, хориждаги ватандошларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилувчи бир қатор ҳужжатлар: 1966 йилги “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида»ги Халқаро Пакт, 1994 йилги “Миллий озчиликларга тегишли шахсларнинг ҳуқуқларини таъминлаш тўғрисида»ги МДХ Конвенцияси, 1995 йилги “Миллий озчиликларни ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Доиравий Конвенцияси ва шулар жумласидандир.

Халқ дипломатияси ёрдамида ватандошлардан ташқарида ҳаёт кечириётган ватандошларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг манфаатларини ифодалаш, умуметироф этилган ҳуқуқларидан фойдаланишини таъминлаш билан ҳаракатларни тушуниш мумкин. Ўзбекистон Республикасида ҳам ватандошлар билан ишлаш бўйича

бир қатор ислохотлар амалга оширилди. Хусусан, Президентининг 2017 йил 5 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 майдаги “Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5046-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 25 октябрдаги “Хорижда истиқомат қилаётган ватандошлар билан ҳамкорлик соҳасида Ўзбекистон Республикаси давлат сиёсатини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3982-сон Қарори шулар жумласидандир. Бундан ташқари, мазкур соҳада турли хил жамғармалар, фондлар, ассоциация ҳамда марказлар ташкил этилди. Халқ дипломатиясининг ватандошлар билан ишлашда намоён бўлаётган кўринишлари сифатида қаралади. Ўзбекистон ҳудудида ҳам турли миллатларнинг диаспоралари мавжуд. Дастлаб 1989 йили ўтказилган Бутуниттифоқ ҳисоб-китобларига кўра, Ўзбекистон ССР ҳудудида 19.81 миллион аҳоли бўлган бўлиб, шундан 14.14 миллиони (71.2 %)ни ўзбеклар, қолган қисмини рус, тожик, қозоқ, қорақалпоқлар ташкил этган. 2021 йилги статистик маълумотларга кўра эса, ўзбеклар – 29.2 млн.; тожиклар – 1.7 млн.ни; руслар – 0.7 млн.ни; қирғизлар – 0.3 млн.; туркманлар – 0.2 млн.ни ташкил этган.

БМТ статистикасига кўра, 2018 йилги ҳисобида дунёда кенг тарқалган тиллар рейтингининг 54-ўрнида ўзбек тили туриши баён этилган эди. Айтиш жоизки, 20 тага яқин мамлакатларида 50 миллиондан ортиқ ўзбек диаспоралари, шундан чамаси 30 млндан ортиғи Ўзбекистон Республикаси ҳудудида истиқомат қилади. 2021 йилги маълумотларига кўра, ўзбекларнинг бутун дунё бўйича энг кўп қисми Афғонистонда (3,5 миллион киши) яшаётганликлари маълум. Шунингдек, интернет маълумотларига кўра, 1,5 млндан ортиқ ўзбеклар эса АҚШнинг бир қатор штатларида истиқомат қилишади. Асосан, ўзбеклар диаспораси Марказий Осиёнинг бир қатор давлатларида кенг тарқалган. Бунга асосий сабаблардан бири сифатида, СССР давлатининг парчаланиши ортидан давлат чегараларининг белгиланиш сиёсатида ўзи яшаган ҳудудда аҳолининг қолиб кетишидан келиб чиққан. Тожикистонда 1,5 млн, Қирғизистонда 1 млн, Қозоғистонда 600 минг, Туркманистонда 400 минг ўзбек миллатига мансуб шахслар мавжуд. Бундан ташқари, Россияда 600 мингдан ортиқ, Туркияда 75 минг, Жанубий Кореяда 75 минг, Покистонда 70 минг, АҚШда 70 минг, Украинада 12,5 минг, Хитойда 11 минг, Швецияда 3,5 минг, Беларусда 1,6 минг, Монголияда 560, Латвияда 340 кишини ташкил этади.

Ҳозирда Ўзбекистонда 138 та миллий маданий марказлар ва 35 та дўстлик жамиятлари томонидан халқ дипломатияси воситасида қатор тадбирлар, “Ёш ватандошлар” фестивалини, Россиянинг Кисловодск шаҳридаги “Ўзбекистон” санаториясида “Шиоримиз–тинчлик ва дўстлик” ёшлар фестивалини ташкил этилиши, Қозоғистоннинг Чимкент вилояти, Қирғизистоннинг Ўш, Жалолобод вилоятлари, Туркманистоннинг Ашхобод, Тошовуз шаҳарларида, Тожикистоннинг Душанбе, Хўжанд шаҳарларида “Биз бир замин ва бир замон фарзандларимиз” шиори остида ёшлар форуми ва дўстлик учрашувлар, Туркияда “Дўстлик лойиҳаси” ташкил этилиб келинмоқда.

Хориждаги ватандошларни қўллаб-қувватлаш ҳақида гап кетганда, бир қанча давлатлар муваффақиятли стратегияларни амалга оширган. Эътиборли мисоллардан бири Қозоғистонда қозоқ диаспорасини қўллаб-қувватлашга устувор аҳамият қаратган. Қозоғистон ўз диаспораси билан мустаҳкам алоқаларни сақлаб қолиш муҳимлигини тан олади ва уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва фаровонлигини ошириш учун ҳуқуқий меъёрий ҳужжатларни жорий қилган[2]. Бунда мамлакат миллатни модернизация қилиш учун қулай шарт-шароитларни яратишни мақсад қилган ва диаспорани унинг келажакдаги ривожланиши учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга деб билади. Хориждаги ватандошларини қўллаб-қувватлашга эътибор қаратаётган яна бир давлат бу Россиядир. Россия этник руслар, рус тилида сўзлашувчилар ва мамлакат билан маданий алоқада бўлганларни ватандош деб билади. Москва ватандошларни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилишни ташқи сиёсатнинг устувор йўналиши деб улардан ўзининг ташқи мақсадларини амалга ошириш учун восита сифатида фойдаланмоқда[3]. Россия давлат идоралари ва ахборот операциялари кампаниялари орқали ватандошлар билан ишлашмоқда. Бу мисоллар хориждаги ватандошларни қўллаб-қувватлаш қанчалик муҳимлигини ва турли мамлакатларнинг уларнинг диаспора жамоалари билан алоқаларини мустаҳкамлаш борасидаги саъй-ҳаракатларини кўрсатади. Бундан ташқари, Россия Федерал 99-ФҚ Қонуни 1999 йилги 24 май санадаги “Россия Федерациясининг хориждаги ватандошларга нисбатан давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуни 1-моддасида, “хориждаги ватандош” тушунчасига максимал кенг маъно берган. Унга кўра, нафақат РФ ҳудудидаги фуқаролар, балки фуқаролигини йўқотган собиқ СССР ва Россия эмигрантлари ҳамда Россия ҳудудида истиқомат қилувчи СССР фуқаролари назарда тутилган[4]. Ю.М.Баскакова томонидан олиб борилган тадқиқот натижаларига кўра, Бутунроссия сўровларига кўра, фуқароларининг аксарият қисми хориждаги ватандошларни ўз юртларига қайтариш шарти билан бир қатор улар учун шарт-шароит яратиш лозимлигини билдиришган. Бундан ташқари, 2006- ва 2008- йиллари ўтказган сўровнома натижаларига кўра, дастлабки йили аҳоли кўпчилиги қисми хориждаги ватандошларни ўз юртига қайтариш мамлакат иқтисодиётига ижобий таъсир этиш факторини қарорларининг асосий асоси сифатида қараган бўлсалар, 2008 йилги сўровномада уларнинг қайтиб келиши мамлакат иқтисодиётига таъсир этиш ёки этмаслигидан қатъий назар ушбу сиёсатга ижобий қарабини билдиришган. Бунга сабаб, сифатида, биринчидан, аҳолининг аксарият қисми хориждаги ватандошларни қўллаб-қувватлаш сиёсатини юритиш лозим деб ҳисоблашсалар, иккинчидан, сўнгги йилларда Россия аҳолисининг камайиб бориш муаммосини, ички ишчи кучининг кескин танқислиги мавжуд бўлган кам аҳоли яшайдиган ҳудудларда аҳоли яшаш муаммосини ҳал қилиш мумкинлиги ташкил этади[5].

Хориждаги ватандошларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ислохотлар нафақат халқ дипломатиясини кўрсатади, балки бир қатор олимлар фикрига мувофиқ, уларнинг ёрдамида мамлакатнинг тараққиётини юксалтириш имконини беради.

Хориждаги ватандошлари ва қонун асосларининг ўзаро ишлаши юзасидан анализ шуни кўрсатадики, Марказий-Европа давлатлари конституцияларида ватандошлар ҳақида қоидалар ўрнатилганлиги, гарчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларининг таркибий жиҳатидан фарқ қилса-да, барча давлатларнинг диаспора ва/ёки хориждаги

ватандошлар ҳақида алоҳида қонун қабул қилганлиги билан изоҳланади. Словения, Руминия ва Словакия давлатлари хориждаги ватандошларга нисбатан умумий, дифференцияланмайдиган чораларни қўллайди. Словакия Қонунида “чегарадан ташқаридаги славяклар” статуси белгиланган бўлиб, унга словяклар ва уларнинг 3-авлодларигача бўлган издошлари даъво қилишлари мумкин. Мазкур статус махсус сертификат билан тасдиқланиб, хориждаги ватандошлар учун бир қатор имтиёзларни таъминлайди[6]. Давлат ўз ватандошларининг манфаатларига юқори қизиқиш билан ислохот олиб боради. 2005 йили Словакияда “Хориждаги словяклар тўғсидаги Қонун” чиққан бўлиб, 2006 йили хорижлик словякларнинг ишлари бўйича Идора тузилган. Исроил давлати эса мазкур соҳа бўйича илдам сиёсат олиб борган. Хусусан, давлатнинг иммиграция сиёсати асосида дунё бўйича тарқалган яҳудийларни қўллаб-қувватлашга қаратилган. Бу иш Исроил давлати тузилишигача бошланган бўлиб, кейинчалик диаспора билан боғлиқ асосий вазифасига айланган. Мазкур сиёсатнинг асосий ҳужжати “Қайтиш ҳақидаги Қонун (1949-й.) бўлиб, Исроил тажрибасининг кучли томони жамоат ташкилотлари билан боғлиқ. Еврей агентлиги нодавлат ташкилоти иммиграция қилишда муҳим роль ўйнаган.

Словения Қонунига мувофиқ, яшаш жойидан қатъий назар барча чегарадан ташқаридаги словенлар словен миллатининг қисми саналиши белгиланган[7]. Словен фуқаролиги бўлмаган чегарадан ташқаридаги ватандошларнинг словенлик статусига эга бўлиши учун улар словенлик келиб чиқишини, хориждаги словен ташкилотларига аъзолиги ва ватан билан барқарор алоқада эгаллигини исботлаши лозим бўлади. Статус Словения ҳудудида маданий, таълим, меҳнат ва илм соҳаларида бир қатор имкониятлар тақдим этади.

Руминия юқоридаги давлатлардан ташқари, хориждаги ватандошлар учун алоҳида махсус статус белгиламаган. Хориждаги руминияликлар ишлари бўйича Департаменти чегарадан ташқаридаги руминияликларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилади. 1998 йилги ва янги 2007 йилги Қонунларида “дунё бўйича руминларнинг” манфаатларини қўллаб-қувватлаши ҳақида белгиланган. 1998 йилги Қонуннинг асосий қисми хориждаги руминияликларни қўллаш учун фонд ташкил этилганлигида саналади. Янги Қонунга (2007- й.) янги диаспоралар(ғарбий Европа мамлакатларидаги меҳнат мигрантлари)га асосий диққатни қаратганлиги билан тавсифланади.

Хорватия ва Сербия каби давлатлар эса ватандошларнинг турли гуруҳларига нисбатан дифференцияланувчи механизмлардан фойдаланади. Ушбу икки давлат хориждаги ватандошларнинг турли типларини белгилайди. Хусусан, Хорватия Қонунида уларни 3 гуруҳга бўлишган:

- Босния ва Герцеговина хорватлари;
  - Европанинг 12 та мамлакатларида истиқомат қилувчи автохтон хорват камчиликлари;
  - Океанорти ва Европанинг бошқа давлатлардаги хорват эмигрантлари.
- Қонун чиқарувчи ҳокимият таъкидлашича, шунга ўхшаш градация ватандошларнинг қайси давлатда бўлишидан келиб чиққан ҳолда уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини сиёсий-дипломатик ҳимоя қилиш механизмини танлашда енгиллик туғдириши зарур бўлади. Бундан ташқари, Хорватия қўшниси Словениянинг моделига таянган ҳолда,

“Хорватия фуқаролигисиз Хорват” статусини иккита фуқаролик тақиқланган давлатларда бўлиш билан боғлиқ қонунчилик асосида амалга оширишга қарор қилишган[8]. Қонун махсус статусни хорват фуқаролиги бўлмаган(ва ўзи турган давлат қонунчилиги бўйича икки фуқароликка эга бўлолмайдиган) чегарадан ташқаридаги хорватларга Хорватия ҳудудида бир қатор имтиёзлар беради.

Диаспора ва ҳудуддаги серблар ҳақидаги Қонун ватандошларнинг турли гуруҳларини аналогик равишда белгилайди. Диаспора сўнгги серб муҳожирларини ва уларнинг авлодларини бирлаштиради, “минтақадаги серблар” тоифаси эса пост-Югославия мамлакатлари, Венгрия, Албания, Болгария ва Руминиядаги серб озчиликларини англатади[9]. Қонунда Сербиянинг хориждаги ватандошлари муносабатларидаги приоритетларини белгилайди: тил, иқтисодий ҳамкорлик, камчилик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш. Бундан ташқари, қонун серб диаспорал сиёсатининг институционал асосларини ва ватандошлар билан ишлаш йўналишларини ташкил қилади.

Полша ва Венгрия каби давлатлар сайлов ёндашувига асосланиб, диаспорага эътибор бермай фақат маълум этник гуруҳларга куч беришга қаттиқ эътибор беради. Статус ҳақидаги Венгрия қонуни халқаро скандал ҳамда қўшни икки давлатлар билан ўзаро нозик муносабатлар юзага келишига олиб келган. Қонун “Қўшни давлатларда яшовчи венгерлар тўғриси” деб номланади. Мазкур қонун асосидаги олинадиган статус махсус расмий сертификат “венгер картаси” ёрдамида эгаларига Венгрия ҳудудида бир қатор имтиёзларни белгилайди. Словакия ва Руминия давлатлари мазкур Қонунга қарши чиқиб, уларнинг ҳудудий суверенитетига таъсир этаётганини билдирган. Тортишувлар қариндош давлатлар ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисидаги биринчи халқаро ҳужжат, “Миллий озчиликларга аъзо қариндош давлатларига нисбатан имтиёзли муносабатда бўлиш тўғрисида»ги Венеция комиссия доклади билан якун топди[10]. Бундан ташқари, Венгрияда фуқароликни олишнинг соддалаштирилган тартиби кўриб чиқилиши билан бирга, давлат чегарасидан ташқаридаги ўз фуқароларининг манфаатларини фаол ҳимоя қилмоқда.

Полша эса мазкур масалага сезиларли даражада эътибор қаратган. Полша диаспора иши конституцион даражада ўз аксини топган. Полша Конституциясининг 52-моддасида “қонун билан тасдиқланган поляк келиб чиқишига эга шахс, доимий равишда Полша Республикаси ҳудудини кесиб ўтиши мумкин”[11].

Диаспоралар давлатнинг ички ва ташқи сиёсатига сезиларли даражада таъсири мавжуд. Хусусан, Америка Яхудийлар жамияти АҚШ ичида Исроил давлатини қўллаб қувватлашда ҳамда АҚШнинг Ўрта Шарққа нисбатан сиёсатини юритишида сезиларли даражада таъсир кучига эга. Кўп йиллар давомида арман жамоатчилиги АҚШнинг Туркия ва Кавказга нисбатан сиёсатига таъсир кўрсатган бўлса, Флоридадаги кубаликлар эса Вашингтонга Кастро режимига нисбатан қаттиқ сиёсат ўтказиш учун тасир ўтказган. АҚШ, Канада, Австралия ва Тайванда яшовчи этник хитойликлар Хитойга катта инвестициялар киритиб, ҳозирги бутун Хитойнинг иқтисодий ўсишига катта ҳисса қўшганлар.

Дунё бўйлаб кўп давлатларнинг хориждаги ватандошлар билан ишлаш сиёсатини юритишининг боиси, у мамлакат учун улкан захира, унинг халқаро миқёсдаги ўрни ва нуфузи, дунёда ижобий имиджи, хорижий давлатлар билан ўзаро манфаатли

ҳамкорликни кенгайтириш, ўз маданияти ва тилини сақлаш ва ривожлантириш йўллари таъминлайди.

Бундан ташқари, диаспоралар халқаро муносабатларда муҳим роль ўйнайди ва ўз ватанига ҳам, улар яшайдиган мамлакатларга ҳам катта таъсир кўрсатиши мумкин. Чет элда ватандошларни қўллаб-қувватлаш ва улар билан мулоқот қилиш диаспора ҳамжамияти учун ҳам, давлат учун ҳам фойдали бўлиши мумкин. Бу ерда биз диаспорани қўллаб-қувватлаш самарадорлигини ва унинг давлатни мустаҳкамлашдаги ролини кўриб чиқамиз.

Маданиятни сақлаш ва тарғиб қилиш: Диаспоралар кўпинча ўз мамлакатлари билан тил, урф-одатлар ва қадриятларни ўз ичига олган мустаҳкам маданий алоқаларни сақлаб қолишади. Чет элда диаспораларни қўллаб-қувватлаш ушбу маданий меросни сақлаб қолиш ва оммалаштиришга ёрдам беради. Бунга тил дастурлари, маданий тадбирлар, таълим ташаббуслари ва маданий марказларни яратиш орқали эришиш мумкин. Ўз диаспоралари билан фаол ҳамкорлик қилиб, давлатлар ўзларининг маданий ўзига хослигини сақлаб қолишларини таъминлашлари ва чет элда ўз мамлакатларининг ижобий имиджини тарғиб қилишлари мумкин.

Иқтисодий ҳисса: Диаспоралар ўз мамлакатлари учун қимматли иқтисодий актив бўлиб, иқтисодий ўсиш ва ривожланишга ҳисса қўшиши мумкин. Диаспора аъзолари томонидан ўз оилалари ва жамоаларига юборилган пул ўтказмалари чет эл валютасининг муҳим манбаи бўлиб, миллий иқтисодиётга ҳисса қўшиши мумкин. Бундан ташқари, диаспорадан келган тадбиркорлар ва мутахассислар ўз мамлакатларида қайтиб келганларида ёки бизнес билан шуғулланганларида кўпинча қимматли кўникмалар, билимлар ва инвестицияларни олиб келишади. Ушбу иқтисодий алоқаларни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш савдо, инвестициялар ва иш ўринларини яратишга олиб келиши мумкин.

Сиёсий таъсир: Диаспоралар ўзга мамлакатларда ҳам, келиб чиққан мамлакатларида ҳам сиёсий таъсир кўрсатиши мумкин. Улар ўз ватандошларининг манфаатларини ҳимоя қилишлари, ўз жамоалари дуч келадиган муаммолар тўғрисида хабардорликни оширишлари ва сиёсий қарорларга таъсир қилишлари мумкин. Баъзи ҳолларда диаспора аъзолари ҳатто ўзи яшаётган мамлакатларда сиёсий лавозимларга сайланиб, ўз ватанларида нуфузли овозларга айланишган. Диаспора жамоалари билан ўзаро алоқада бўлиш ва уларнинг муаммоларини ҳал қилиш орқали давлатлар ушбу сиёсий таъсирдан ўзларининг халқаро мавқеини мустаҳкамлаш ва манфаатларини илгари суриш учун фойдаланишлари мумкин.

“Юмшоқ куч” проэкцияси: Диаспорани қўллаб-қувватлаш халқаро майдонда “юмшоқ куч” ни лойиҳалашнинг самарали воситаси бўлиши мумкин. Чет элдаги ватандошлари билан ижобий муносабатларни ривожлантириш орқали давлатлар ўзларининг глобал имиджини яхшилашлари, қадриятларини тарғиб қилишлари ва дипломатик алоқаларини мустаҳкамлашлари мумкин. Диаспора аъзоларининг муваффақиятлари ва ютуқлари ҳақидаги ҳикоялар ўз ватанлари тақдим этаётган имкониятлар ва салоҳиятнинг далили бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бу хорижий инвестициялар, туризм ва маданий алмашинувни жалб қилиши ва шу билан давлатнинг умумий таъсири ва обрўсини ошириши мумкин.

Хавфсизлик ва барқарорлик: Диаспора жамоалари ўз мамлакатларида хавфсизлик ва барқарорликни сақлашда ҳал қилувчи роль ўйнаши мумкин. Улар терроризмга қарши кураш, разведка алмашинуви ва низоларни ҳал қилиш каби соҳаларда ҳамкорликни ривожлантириш орқали “меzbон” давлатлар ва ўз ватанлари ўртасида кўприк вазифасини ўташи мумкин. Диаспоралар билан ўзаро алоқада бўлиш ва уларга керакли қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш садоқат ва мансублик туйғусини кучайтириши, жамият ичида радикализация ёки экстремизм эҳтимолини камайитириши мумкин. Бу, ўз навбатида, давлатнинг умумий хавфсизлиги ва барқарорлигига ҳисса қўшади.

Хулоса қилиб айтганда, чет элдаги ватандошларни диаспора билан ҳамкорлик қилиш орқали қўллаб-қувватлаш давлатга кўп фойда келтириши мумкин. Маданиятни сақлаш ва иқтисодий ҳиссадан тортиб сиёсий таъсирга қадар ва юмшоқ кучни лойиҳалаш, диаспорани қўллаб-қувватлаш давлат ва унинг диаспора жамоалари ўртасидаги муносабатларни мустаҳкамлайди. Чет элдаги ватандошларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларини тан олиш ва ифодалаш орқали давлатлар ўзларининг глобал таъсирини кучайтириши, кадриятларини тарғиб қилиши ва диаспораси аъзолари орасида ўзига хослик ва садоқат туйғусини кучайтириши мумкин.

Хориждаги ёш ватандошлар билан ишлар ҳозирги даврда давлат даражасидаги актуал масала сифатида намоён бўлмоқда. Хориждаги ёшлар билан ишлаш бир нечта давлатлар билан ўзаро алоқа ва ҳамкорлик қилишда ўзига хос тараққиётнинг янги пойдеворига айланиб бормоқда. БМТнинг халқаро ижтимоий-иқтисодий масалалари бўйича Кенгашининг ёшлар форуми давлатларнинг ёшлар билан ишлаш бўйича восита бўлиб хизмат қилади. Хориждаги ёш ватандошлар билан бир нечта давлатлар билан ташқи алоқалар ўрнатиш, муносабатларни мустаҳкамлаш ва янада ривожлантириш фактори бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бундан ташқари, хориждаги ёшларнинг давлат билан алоқаларини тиклаш, уларнинг давлат учун қандай ёрдам бера олиши ҳамда давлатнинг ёшлар учун қандай имкониятлар яратиш бера олишини аниқлаш мазкур соҳада ўрганилиши лозим бўлган масала саналади.

Ёшлар жамиятнинг энг фаол ва ташаббускор қатлами саналади. Мазкур фактлардан келиб чиқиб, ёшларни хорижда қўллаб-қувватлашнинг тўғри йўналишини белгилаб олиш муҳим қадам саналади. Асосан бизнес-проектлар, стартаплар ва турли хил волонтерлик фаолиятига бошчилик қилаётган хориждаги ёшларни қўллаб-қувватлаш давлат тараққиёти тикилган инвестиция бўлади. Бунда ёшлар билан фаол ишлаш ҳамда уларнинг айнан қайси соҳаларда республика ҳудудида ва унинг ташқарисида кенг миқёсда фаолият олиб бораётганлигини аниқлаш ва қўллаш қилиниши мумкин бўлган бош вазифага айланади. Бизнес-проектлар ва стартаплар ҳозирда ёшлар қизиқаётган актуал соҳалар бўлиб улгурди. Қўшни ҳудудларда ўз бизнесини олиб бораётган ёшларни қўллаш ҳамда уларга грант, субсидия ажратиш ватандошларнинг кейинчалик давлатнинг “ғамхўрлиги”ни қайтаришида четдан инвестициялар олиб киришида катта роль ўйнайди.

Ватандошлар билан ишлаш бўйича бир қатор муаммолар бўлиб, улардан бири хориждаги ватандошларнинг ҳисобларини юритишда аниқлик киритиш. Собиқ СССРнинг тарқалиб кетиши ортидан бир қатор халқларнинг ўз давлатларини эълон қилиши ҳамда ўзаро чегараларини белгилашда юзага келган. Мисол, Россия учун

хориждаги рус ватандошларнинг эмиграцияси натижасида рус диаспорасининг турли ҳудудларга тарқалиб кетиши бўйича бир қатор илмий тадқиқотлар ўтказилиб келинмоқда. Сўнгги аҳолини рўйхатга олиш маълумотларига кўра (1989), СССР парчаланганидан кейин 25 миллиондан ортиқ этник руслар Россия Федерациясидан ташқарида, янги мустақил давлатлар ҳудудларида яшашган экан[12]. 2017 йилда давлат Думаси депутатининг маълумотига кўра, 50 млн. атрофида рус тилида сўзлашувчи рус аҳолиси Россия чегарасидан ташқарида яшаётганлигини айтган[13]. Бу, албатта, фуқаролик ҳуқуқлари ва уларнинг манфаатларини хорижий давлатларда ифодалаш учун аввало уларнинг қанча қисми чегарадан ташқарида истиқомат қилаётганлигини белгилаб олиш даркор.

Аниқ маълумотларнинг йўқлиги ватандошлар билан ишлашнинг барча йўналишларида жиддий муаммоларни келтириб чиқаради: молиялаштириш миқдоридан тортиб, уларнинг жойларда давлат манфаатларини қўллаб-қувватлаш учун ҳисоб-китоблардаги хатоларгача.

Давлат, албатта, барча соҳаларда хориждаги ватандошлар билан ишлашда эътибор қарата олмайдиган соҳалар ёки масалалар бўлиши мумкин. Шу ўринда нодавлат тижорат ташкилотлари, жумладан фондларнинг ўрни беқиёс. Фондлар ҳар хил грант, субсидиялар ажратиб ватандошларни қўллаши орқали давлат сиёсатига энгилликлар киритади[14]. Ижтимоий шериклик асосида ташкил этиладиган ташкилотларнинг фаолиятини тартибга солиш бўйича мамлакатда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар мавжуд бўлса, мазкур ҳолатда бу бўйича аниқ механизмни юргизиш тартиб-таомилларини ишлаб чиқиш ва йўлга қўйиш қолади, холос. Шу сабабли, ННТларни мазкур соҳага жалб этиш мақсадга мувофиқ саналади. Бундан ташқари, ташкилотлар хориждаги ватандошлар билан ишлаши билан уларнинг қанча қисми чегара ҳудудида истиқомат қилиши бўйича аниқ статистик маълумотга эга бўлиш мумкин бўлади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Само определение понятия «соотечественник за рубежом» нуждается в корректировке [электрон-ный ресурс]//Парламентская газета. 30.01.2013. режим доступа: <https://www.pnp.ru/opinions/2013/01/30/samo-opredelenie-ponyatiya-sootchestvennik-za-rubezhom-nuzhdaetsya-v-korrektirovke.html> (дата обращения 13.03.2018)
2. <https://www.redalyc.org/journal/279/27964115003/27964115003.pdf>
3. https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/dop-2015-u-011689-1rev.pdf
4. Pravo.gov.ru
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/sootchestvenniki-za-rubezhom>
6. Pogonyi S. The Politics of External Kin-State Citizenship in East Central Europe, EUDO Citizenship Observatory. Robert Schuman Centre for Advanced Studies / S. Pogonyi, M.M. Kovács. 2010. URL : <http://eudo-citizenship.eu/docs/ECecompreport.pdf> (date of application 12.04.2020).
7. Medved F. Unified Slovenian Nation: Slovenian Citizenship Policy towards Slovenians Abroad, Minority Studies, ^ 16. Special Issue: Trends and Directions of Kin-State Policies in Europe and Across the Globe. 2013. P. 153–187.
8. https://www.ruvek.ru/publications/khorvatiya_i_diaspora_podderzivat_i_razvivat_svyazi_s_istorichesko_y_rodinoy_9459/

9. Documents. The Office for Cooperation with the Diaspora and Serbs in the Region, accessed June 6, 2017. URL : <http://www.dijaspora.gov.rs/en/documents/> (date of application 12.03.2020).
10. Kántor Z. Status Law and 'Nation Policy': Theoretical Aspects, in The Hungarian Status Law: Nation Building And/Or Minority Protection. Sapporo: Hok-kaido University, Slavic Research Center, 2004.
11. Васильева Е.И., Зерчанинова Т.Е. Зарубежный опыт правового регулирования отношений с соотечественниками // УДК 342.4/342.71, DOI 10. 23672/q5981-2053-9313-и
12. Всесоюзная перепись населения 1989 года. Национальный состав населения по республикам СССР [электронный ресурс]//Демоскоп. 2018. № 761-762. режим доступа: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_89.php (дата обращения 14.03.2018)
13. За пределами России осталось 50 млн русскоговорящих, заявил депутат Госдумы [электронный ресурс]//РИА новости.28.08.2017. режим доступа: <https://ria.ru/politics/20170828/1501253297.html> (дата обращения 14.03.2018)
14. Нариманов, Б. 2022. Некоторые правовые вопросы развития социального партнерства в Узбекистане. *Общество и инновации*. 3, 1/S (мар. 2022), 221–228. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss1/S-pp221-228>.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).